

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІОГРАФІЯ

для студентів

спеціальності: 032 Історія та археологія
рівня вищої освіти: першого (бакалаврського)
освітньої програми: 032.00.02 Історія та археологія

Київ – 2024

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	
Код ЄДРПОУ 45307985	
Програма № 3264/23	
Науковий відділ моніторингу якості освіти	
	
(підпис)	(прізвище, ініціали)
« »	20 23

Розробник:

Андрєєв Віталій Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України

Викладач:

Андрєєв Віталій Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри історії України
Протокол №7 від 17 січня 2024 р.

Завідувач кафедри Анна ГЕДЬО

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми освітньої програми: 032.00.02
історія та археологія
17.01.2024 р.

Гарант освітньої програми Галина САГАН

Робочу програму перевірено

14.01.2024 р.

Заступник декана Віталій ЗАВАДСЬКИЙ

Пролонговано:

на 20__ /20__ н. р. _____ (_____), «__» __20__ р., протокол № ____

на 20__ /20__ н. р. _____ (_____), «__» __20__ р., протокол № ____

на 20__ /20__ н. р. _____ (_____), «__» __20__ р., протокол № ____

на 20__ /20__ н. р. _____ (_____), «__» __20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
«Історіографія»		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4/120	
Курс	3	
Семестр	6	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	42	
Модульний контроль	8	
Семестровий контроль	30	
Самостійна робота	40	
Форма семестрового контролю	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: навчитися орієнтуватися у напрямках, школах, концепціях, ідейних течіях історичної науки в контексті загальноєвропейської і світової інтелектуальної ситуації.

Завданням курсу є: ознайомлення студентів випускного курсу з головними напрямами у розвитку історичної науки ХХ ст., їх методології, опанування методами історичного дослідження.

Навчальна дисципліна «Історіографія» спрямована на набуття студентами професійних компетентностей історика:

- здатність розуміти та аналізувати світоглядні, соціально й особистісно-значимі філософські проблеми, політичні події й тенденції, використовувати соціологічні знання в професійній і суспільній діяльності;
- розуміти рушійні сили й закономірності історичного процесу, місце людини в ньому;
- володіти основними методами пошуку, збору, зберігання, обробки, розповсюдження інформації, необхідної для здійснення науково-дослідної діяльності;
- здатність до письмової й усної комунікації українською мовою;
- вміти ефективно застосовувати теоретичні професійні знання в практичній діяльності, зокрема: вільна орієнтація в науковій літературі та вміння її систематизувати, знання передбаченого програмою фактичного матеріалу, системи історичних понять;
- володіти різними формами, засобами та методиками навчання історії;
- вміння визначати історичні поняття та застосовувати їх для пояснення історичних явищ і процесів, аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежувати

зв'язки і тенденції історичного процесу;

- вправності мислення (здатності до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, до виявлення в інформаційних даних і концептах хиб і вразливих місць, суперечностей і неповноти аргументації, готовності до пізнання нового, до неперервного навчання з опануванням нових знань та стратегій/способів мислення);
- розвиненості рефлексії (критичності та самокритичності мислення, схильності до верифікації отриманих результатів, турботи про якісне виконання професійних завдань);
- інтелектуальної комунікації (толерантності до інакшої думки, навички публічного мовлення, здатності ясно і виразно висловлюватися у процесі комунікації, навичок роботи у групі, відкритості, здатності сприймати і враховувати зауваги, оптимізувати власну позицію у процесі обговорення, налаштованості на діалог);
- мовно-текстологічної здатності (аналіз та інтерпретація історичного тексту – спроможність виокремити і відтворити смислову структуру тексту, оцінити послідовність і валідність аргументації, виділити продуктивні ідеї, здатності порівнювати зміст різних текстів, шукати та узагальнювати інформацію з досліджуваної проблеми, навичок написання аналітичних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури, дотримання стандартів академічного оформлення тексту).

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті оволодіння матеріалом дисципліни студент повинен **знати:**

- Основні етапи складання історичних теорій і методів вивчення минулого та формування та розвитку історичної науки;
- Провідних істориків та теоретиків історії, історичні школи минулого і сучасності;
- Основні етапи формування наукової історії та історичної науки у світі;
- Складові частини й етапи пізнавальної діяльності історика;
- Особливості застосування наукових методів та отримання науково-історичних знань;
- Місце і роль історичних знань у сучасному суспільстві та їх суспільну значущість.

уміти:

- Опрацьовувати науково-історичну літературу, виокремлювати пізнавальні засади і методи створення історичних знань;
- Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого та сучасного, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії;
- Кваліфіковано розробити наукову гіпотезу на підставі доступного джерельного матеріалу і позаджерельних знань;
- Фахово проводити самостійне історичне дослідження;

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Тематичний план для денної форми навчання

№	Назви теоретичних розділів	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
			Аудиторна:					
			Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1. Перші історичні знання.								
1.	Вступ до курсу «Історіографія».	10	2	2				6
2.	Початки історичної свідомості.	8	2	2				4
	Модульний контроль	2						
	Разом	20	4	4				10
Змістовий модуль 2. Теологічна історія та народження історичної критики.								
3.	Середньовічна теологічна історіографія	10	2	2				6
4.	Історична думка Бароко і Просвітництва (XVII-XVIII ст.)	12	2	2	4			4
	Модульний контроль	2						
	Разом	24	4	4				10
Змістовий модуль 3. Історія як наука (XIX — початок XX ст.)								
5.	Історична теорія «віку історії» (XIX ст.): наукова історія	12	4	2				6
6.	Історична думка першої половини XX ст.	12	4	2	2			4
	Модульний контроль	2						
	Разом	26	8	4	2			10
Змістовий модуль 4. Наукова історія XX — початку XXI ст.								
7.	Історична думка другої половини XX – XXI ст.	18	4	2	2			10
	Модульний контроль	2						
	Разом	20	4	2	2			10
	Семестровий контроль	30						
	Усього	120	20	14	8			40

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Перші історичні знання.

Лекція 1

Вступ до курсу «Історіографія» (2 год.)

1. Предмет, мета та завдання курсу.
2. Природа історіографічного знання.
3. Основні категорії та поняття.
4. Періодизація історії історичної науки.

Основні поняття теми: історія історичної науки, періодизація, природа історіографічного знання, рефлексія, предметне знання, історична подія, історичний факт.

Лекція 2

Початки історичної свідомості: антична історіографія (2 год.)

1. Історичне знання в культурі стародавньої Греції та Риму.
2. Геродот – батько європейської історіографії.
3. Фукидід як батько критичної історії (історія як свідчення самовидця).
4. Історіографія доби елінізму.
5. Римська історіографія.

Основні поняття теми: циклічність історії, антична доба, епоха елінізму, антична цивілізація, християнізація історії, повчальна історія, розважальна історія, антична історична свідомість.

Змістовий модуль 2.

Теологічна історія та народження історичної критики.

Лекція 3

Середньовічна теологічна історіографія (2 год.)

1. Християнська концепція історії та історичного часу.
2. Середньовічні історики, предмет та методи їх роботи.
3. Візантійська історіографія.
4. Історичні твори в країнах Східної Європи.

Основні поняття теми: християнізація історії, універсалізм та лінійність історичного процесу, провіденціалізм, телеологічність, середньовічна історична ментальність.

Лекція 4

Історична думка Ренесансу, Бароко і Просвітництва (2 год.)

1. «Історіографічна революція» епохи Ренесансу. Гуманістична історична думка.
2. Італійські гуманісти та їх історичні твори.

3. Ерудити епохи Бароко.
4. «Філософська історія» доби Просвітництва.

Основні поняття теми: гуманістичний світогляд, наукова революція, філософська історія, теорія прогресу, теорія історичних циклів.

**Змістовий модуль 3.
Історія як наука (XIX — середина XX ст.)
Лекція 5-6**

Історична теорія «віку історії» (XIX ст.): наукова історія (4 год.)

1. Епоха романтизму в історіографії. Напрями в романтичній історіографії.
2. Інтерпретації історичного процесу в філософських системах першої половини XIX ст.
3. Позитивізм в історичних дослідженнях.
4. Історичний процес в інтерпретаціях істориків та філософів другої половини XIX ст.

Основні поняття теми: романтичний світогляд, народ, нація, культ героїв, ірраціоналізм, сциєнціалізація історії, історичні містифікації, історична белетристика.

Лекція 7-8

Історична думка та професійна історіографія кінця XIX – середини XX ст. (4 год.)

1. Відносність історичного знання. Методологічний плюралізм в історичному дослідженні.
2. Неокантіанство: В. Дільтей, Г. Зіммель, В. Віндельбандт, Г. Ріккерт.
3. Соціологічна історія М. Вебера.
4. Цивілізаційний та культурно-історичний підходи у вивченні історії.
5. Школа «Анналів».

Основні поняття теми: Феноменологія, історія історії, ментальність, культурно-історичний тип, цивілізація, “нова історична наука”, антропологічна історія, “глобальна історія”.

**Змістовий модуль 4.
Наукова історія XX — XXI ст.
Лекція 9-10.**

Історична думка другої половини XX – XXI ст. (4 год.)

1. Шляхи розвитку історичної науки в середині XX – на початку XXI ст.
2. «Школа Анналів»: нові виклики, нові проблеми.
3. Мікроісторія.
4. Неофрейдизм та народження психоісторії (Л. Демоз).
5. Історія локальних цивілізацій: конфлікт цивілізацій С. Гантінгтона.
6. Постмодерністський виклик історії.

Основні поняття теми: консерватизм, модернізм та постмодернізм в історії, мікроісторія, метаісторія, цивілізація.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття 1

ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ, ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «ІСТОРІОГРАФІЯ» (2 год.)

1. Поняття історіографії.
2. Природа історіографічного знання та місце історіографії у процесі історичного пізнання.
3. Історіографія як наукова та навчальна дисципліна. Категорії історіографії.
4. Методи історіографії.

Рекомендована література:

1. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
2. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. – К., 2013.
3. Колесник І.І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.). – К.: Генеза, 2000.
4. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.
5. Ritchie, Donald A. *The Oxford Handbook of Oral History*. Oxford. – 2010.
6. Tröhler, Daniel "History and Historiography. Approaches to Historical Research in Education" T. Fitzgerald (ed.), *The Handbook of Historical Studies in Education* (2019). Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/336511356_History_and_Historiography_Approaches_to_Historical_Research_in_Education_Introduction_to_the_section_Foundations_and_directions_of_the_International_Handbook_of_Historical_Studies_in_Education_Debate

Семінарське заняття 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЕТАПІВ (2 год.)

1. Поява історичного мислення. Початки історіописання в давній Греції. Перші логографи та їх автори.
2. Перші утилітарно-історичні праці:
  - а) Геродот та його “Історія” як перша власне історична праця;
  - б) Фулідід та його “Історія”.
3. Арістотель та його “біологічний історизм”.
4. Елліністична історіографія. Полібій та його праці.
5. Історіографія римського періоду (Плутарх, Марк Порцій Катон, Гай Салюстій Крісп, Тіт Лівій, Публій Корнелій Тацит та ін.).

Рекомендована література:

1. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
2. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія. – Львів, 2007.
3. Геродот. Історії в дев'яти книгах / переклад з давньогрецької А. О. Білецького. - Київ: Наукова думка, 1993.
4. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
5. Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
6. Плутарх. Порівняльні життєписи. пер. з давньогрец.: Й. Кобов, Ю. Цимбалюк; передмова: Й. Кобов. – Київ: Дніпро, 1991. – 440 с.

7. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.
8. Peter John Rhodes. A commentary on the Aristotelian Athenaiion politeia. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — 809 с.

Семінарське заняття 3 **ІСТОРИОГРАФІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (2 год.)**

1. Історичні умови та ідейні підстави формування середньовічного історіописання.
2. Теоретичні засади християнської теології історії. Церковна історія.
3. Етапи розвитку західноєвропейської історіографії.
4. Історична думка Візантії.

Рекомендована література:

1. Євсевій Кесарійський. Режим доступу: [Церковна історія](#)
2. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
3. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
4. Павло Орозій. Історія проти поганства. Режим доступу: <http://www.attalus.org/latin/orosius.html>
5. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.

Семінарське заняття 4 **ІСТОРИОГРАФІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ: КРИТИЧНА ІСТОРІЯ (XV-XVI СТ.). (2 год.)**

1. Світоглядні підстави гуманістичної історіографії.
2. Ренесансне бачення історії.
3. Ніколо Мак'явеллі та його твори: «Історія Флоренції»; «Державець».

Рекомендована література:

1. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
2. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
3. Мак'явеллі Н. Державець. Флорентійські хроніки. – К., 2016.
4. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.

Семінарське заняття 5 **ІСТОРИОГРАФІЯ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА (2 год.)**

1. Наукова революція XVI-XVII ст. Формування раціоналістичного світогляду
2. Критична історіографія XVII ст.
3. Основні риси філософської історії Просвітництва:
- Англія (Д. Локк, Д. Юм, Г. Болингброк);

- Франція (Ш. Монтескьє, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо);
- США (Б. Франклін, Т. Джефферсон, Т. Пейн);
- Німецька філософія історії. І. Кант. Г. Форстер.

Рекомендована література:

1. Вольтер. Вибрані твори. Переклад з французької: Людмила Івченко. Харків-Київ: Література і мистецтво, 1932.
2. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
3. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
4. Лок Джон. Два трактати про правління. Київ, 2020.
5. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.

Семінарське заняття 6 ІСТОРИЧНА ДУМКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (2 год.)

1. Неокантіанство: В. Дільтей, Г. Зіммель, В. Віндельбандт, Г. Ріккерт
2. Соціологічна історія. М. Вебер
3. Філософія історії у ХХ ст.
  - Абсолютний історизм Б. Кроче
  - “Ідея історії” Р. Дж. Колінгвуда
  - Історія цивілізацій. А. Дж. Тойнбі
  - Теологічна філософія історії
  - Неопозитивізм.
4. Феноменологія та історія історії. Е. Гуссерль, Х. Ортега-і-Гассет, Х. Гадамер
5. Екзистенціалізм. М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю.

Рекомендована література:

1. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія. // Пер. Е. Причепій / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. – К.: Ваклер, 1996.
2. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. Андрій Вахтель. — К.: Темпора, 2021.
3. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
4. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
5. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. К., 1994.
6. Прицак О. А. Дж. Тойнбі та його “Осягнення історії”. Тойнбі А. Дж. Осягнення історії. В 2-х тт. - К., 1994-1995.
7. Тойнбі А. Дж. Осягнення історії. В 2-х тт. 1994.
8. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.
9. Ясперс К. Сенс та призначення історії. - К., 2021.
10. Muller, Jerry Z. The Mind and the Market: Capitalism in Western Thought. Anchor Books. - 2002.

Семінарське заняття 7

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. - ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (2 год.)

1. Постмодерністський виклик історії.
2. Нова філософія історії. Ф. Анкерсміт.
3. Новітні напрями історичної науки:

Історична інформатика та кліометрика

Психоаналіз в історичних дослідженнях “Жіноча історія”

Усна історія

Мікроісторія

4. Підсумки та перспективи розвитку історичної науки.

Рекомендована література:

1. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія. – Львів, 2007.
2. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
3. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
4. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.
5. Козелек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії. – К., 2006.
6. Демоз Л. Психоісторія. – К, 2020.
7. Вайт Х. Метаісторія: Історична уява в Європі ХІХ ст. – К., 2012.
8. Ankersmit, Frank Rudolf. Sublime Historical experience. - Stanford/Cambridge 2005.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття 1-2 ІСТОРИЧНА ТЕОРІЯ “ВІКУ ІСТОРІЇ” (XIX СТ.): НАУКОВА ІСТОРІЯ (4 год.)

1. Романтична історіографія. Й.-Г. Гердер, Й.Г. Фіхте, Ф.В. Шеллінг, Г.Ф. Гегель, Л. Ранке та ін. Консервативна та ліберальна течії романтичної історіографії.
2. Позитивізм
  - Філософські витоки позитивізму: Сен-Симон, О. Конт
  - Позитивізм і соціологічна історія: Г. Спенсер
  - Природознавство в історії: Г.Т. Бокль, Дж. В. Дрепер.
3. Німецька класична історіографія. Й.Г. Дройзен, Я. Буркхардт, К. Лампрехт.

Рекомендована література:

1. Бокль Г. Історія цивілізацій. К., 2012.
2. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
3. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
4. Конт О. Дух позитивної філософії // Західноєвропейська соціологія XIX століття: тексти. К., 2006.
5. Танчер В. Конт Ісідор Марі Огюст Франсуа Ксав'є // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. - К.: Парламентське видавництво, 2011.
6. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.

Практичне заняття 3

МАРКСИЗМ І НЕОМАРКСИЗМ В ІСТОРІЇ (2 год.)

1. Історична соціологія К. Маркса
2. Ревізія вчення Маркса наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Г.В.Плеханов, В.І.Ульянов (Ленін), К. Каутський,
3. Особливості марксистської методологічної доктрини в СРСР
4. Подальший розвиток марксизму у працях теоретиків Франкфуртської школи. Г.Маркузе, Ю. Габермас

Рекомендована література:

1. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
2. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
3. Мацієвський Ю. Кроче Бенедетто // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011.
4. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
5. Кроче Б. Історичний матеріалізм і марксистська економія. Критичні нариси. К, 2001.
6. Льюїс Д. Марксистська критика соціологічної концепції М. Вебера. – К., 1993.
7. Нарський І.С. Франкфуртська школа: короткий нарис історії. – К., 1992.

Практичне заняття 4

ШКОЛА «АННАЛІВ» (2 год.)

1. “Нова історична наука”. Е. Дюркгейм, А. Берр, Л. Февр, М. Блок
2. “Глобальна історія”. Ф. Бродель
3. Антропологічна історія.

Рекомендована література:

1. Ле Руа Лядюрі Е. Коротка історія клімату: від середньовіччя до наших днів. Бесіди з Анушкою Васак. К., 2009.
2. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява. – Львів, 2007.
3. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
4. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
5. Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.
6. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
7. Барг М.А. Епохи та ідеї. Становлення історизму. – К., 1997.
8. Блок М. Апологія історії або Ремесло історика. – К., 1993.
9. Гуревич А.Я. Історія – нескінченний спір. – К., 2005.
10. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація. Економіка і капіталізм. ХV-ХVІІІ ст.: В 3-х томах. – К.: Основи, 1995-1997. Тт.1-3
11. Таран Л.В. Французька історіографія (70-ті роки ХІХ — 80-ті роки ХХ ст.). – К., 1991.

6. КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	4	4	2	2
Відвідування семінарських занять	1	2	2	2	2	2	2	1	1
Відвідування практичних занять	1	-	-	2	2	1	1	1	1
Відвідування лабораторних занять	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Робота на семінарському занятті	10	2	20	2	20	2	20	1	10
Робота на практичному занятті	10	-	-	2	20	1	10	1	10
Лабораторна робота	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10	1	5
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Виконання ІНДЗ	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом		-	59	-	81	-	72	-	54
Максимальна кількість балів:						266			
Розрахунок коефіцієнта:						60:266=0,225			

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів спрямована на набуття ними навичок опрацювання джерел і досліджень. Формами самостійної роботи є анування, рецензування і реферування рекомендованої літератури за розділами навчального матеріалу.

Розділи (обсяг в годинах)	Вид контролю	Бали
Змістовий модуль I		
Історіографія: Основні категорії та поняття (6 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
Характеристика основних історико-філософських течій XIX ст. (4 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
Змістовий модуль II		
Філософія історії XX ст.: А. Дж. Тойнбі (6 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
«Цивілізаційний підхід» в історіософії XIX–XX ст. (4 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
Змістовий модуль III		
Український метанаратив: нелінійність та дискретність історії (6 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
Історичні альтернативи: історіософський аспект (4 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
Змістовий модуль IV		
«Індивідуальна історія» як шлях до саморефлексії в постмодерністських практиках історичної науки (10 год.)	Перевірка анотацій, рецензій, рефератів	5
<i>Разом: 40 год.</i>	<i>Разом: 35 балів</i>	

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Формою проведення модульного контролю є письмова робота на 2-3 варіанти по 2-3 питання з тем поточного модулю контролю

№ зп	Опис критерію	Максимальна кількість балів
1	Робота виконана на рівні самостійного творчого мислення на основі ґрунтовного знання проблеми, що висвітлюється, основних понять та категорій, розуміння закономірностей історичного процесу, грамотне, логічно-послідовне викладення історичного матеріалу, вміння пов'язувати його з сучасністю, робити узагальнення та висновки.	20-25
2	Робота виконана на рівні самостійного мислення з елементами творчого пошуку, розуміння студентом основних закономірностей історичного процесу. Допускаються окремі незначні помилки та неточності у висвітленні неосновних аспектів проблеми.	15-19
3	Робота виконана на рівні репродуктивного мислення. Допускаються недостатньо вірні формулювання, окремі незначні помилки у висвітленні основних аспектів проблеми, незнання студентом другорядних понять і категорій.	10-14
4	Робота виконана зі значними помилками, що мають принципове значення в оцінці подій і фактів. Незнання історіографії. Неспроможність студента аналізувати історичний матеріал, робити узагальнення та висновки. пов'язувати історичні події з сучасністю, невірна відповідь на питання. Невиконання роботи.	0-9
Разом		25 балів

6.4. **Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.**

Формою проведення семестрового контролю є **письмовий екзамен. Максимальна оцінка за екзамен складає 40 балів** за стобальною шкалою.

6.5. **Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.**

1. Поняття історія історичної науки. Природа історіографічного знання та місце історіографії у процесі історичного пізнання.
2. Історія історичної науки як наукова та навчальна дисципліна.
3. Методи історії історичної науки.
4. Поява історичного мислення. Початки історіописання в давній Греції. Перші логографи та їх автори.
5. Перші утилітарно-історичні праці: Геродот та його “Історія” як перша власне історична праця; Фукидід та його “Історія”.
6. Аристотель та його “біологічний історизм”.
7. Елліністична історіографія. Полібій та його праці.
8. Історіографія римського періоду (Плутарх, Марк Порцій Катон, Гай Салюстій Крісп, Тіт Лівій, Публій Корнелій Тацит та ін.).
9. Історичні умови та ідейні підстави формування середньовічного історіописання.
10. Теоретичні засади християнської теології історії.
11. Етапи розвитку західноєвропейської історіографії.
12. Історична думка Візантії.
13. Світоглядні підстави гуманістичної історіографії.
14. Ренесансне бачення історії.
15. Наукова революція XVI-XVII ст. Формування раціоналістичного світогляду.
16. Критична історіографія XVII ст.
17. Основні риси філософської історії Просвітництва.
18. Німецька філософія історії. І. Кант.
19. Зародження міфологічної історичної думки.
20. Ранньоісторична література Шумеру і Аккаду, міфологічна література стародавнього Єгипту та Вавилонської держави.
21. Світобачення народів Персії, стародавньої Індії. Іудейський варіант бачення історії.
22. Вплив Реформації та Контрреформації на гуманістичну думку XVI ст.
23. Філософська антропологія XV ст. як прояв ренесансного гуманізму.
24. Головні риси механістичної натурфілософії.
25. Вплив Великої Французької революції на гуманістичні та соціальні науки.
26. Романтична історіографія: Й.-Г. Гердер, Й.Г. Фіхте, Ф.В. Шеллінг, Г.Ф. Гегель, Л. Ранке та ін.
27. Позитивізм: філософські витоки позитивізму (Сен-Симон, О. Конт); позитивізм і соціологічна історія (Г. Спенсер); природознавство в історії (Г.Т. Бокль, Дж.В. Репер).
28. Німецька класична історіографія: Й.Г. Дройзен, Я. Буркхардт, К. Лампрехт.
29. Неокантіанство: В. Дільтей, Г. Зіммель, В. Віндельбандт, Г. Ріккерт.
30. Соціологічна історія: М. Вебер.
31. Філософія історії у XX ст.: абсолютний історизм Б. Кроче; “Ідея історії” Р.Дж. Колінгвуда; історія цивілізацій А.Дж. Тойнбі; теологічна філософія історії; неопозитивізм.
32. Феноменологія та історія історії: Е. Гуссерль, Х. Ортега-і-Гассет, Х. Гадамер
33. Екзистенціалізм: М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П.Сартр, А. Камю.

34. Історична соціологія К. Маркса.
35. Ревізія вчення Маркса наприкінці XIX – на початку XX ст. Г.В. Плеханов, В.І. Ульянов (Ленін), К. Каутський.
36. Подальший розвиток марксизму у працях теоретиків Франкфуртської школи (Г.Маркузе, Ю.Габермас).
37. “Нова історична наука” (Е.Дюркгейм, А.Берр, Л.Февр, М.Блок).
38. “Глобальна історія” (Ф.Бродель).
39. Антропологічна історія.
40. Постмодерністський виклик історії
41. Нова філософія історії (Ф.Анкерсміт).
42. Новітні напрямки історичної науки: історична інформатика та кліометрика; психоаналіз в історичних дослідженнях; “жіноча історія”; усна історія ; мікроісторія.
43. Підсумки та перспективи розвитку історичної науки.
44. Передумови та причини зростання суспільної значущості історії у XIX ст.
45. Філософська думка кін. XVIII - поч. XIX ст. як світоглядна засада романтизму.
46. Консервативна та ліберальна течії романтичної історіографії.
47. Історична школа права XIX ст.
48. Інтелектуальний перелом на межі XIX - XX ст.
49. Історико-соціологічні теорії початку XX ст.
50. Теоретична історія др. пол. XX ст.: повернення до історії людини.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни

Разом: **120 год.**, з них: лекції (20 год.), семінарські заняття (14 год.), практичні заняття (8 год.), самостійна робота (40 год.), модульний контроль (8 год.).

Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4
	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5	Т.6	Т.7
Лекції (теми, бали)	Л. 1 (1 б.)	Л. 2 (1 б.)	Л. 3 (1 б.)	Л. 4 (1 б.)	Л. 5-6 (2 б.)	Л. 7-8 (2 б.)	Л. 9-10 (2 б.)
Семінарські заняття (теми, бали)	С.1 (11 б.)	С.2 (11 б.)	С.3 (11 б.)	С.4 (11 б.)	С.5 (11 б.)	С.6 (11 б.)	С.7 (11 б.)
Практичні заняття (теми, бали)				П.1-2 (22 б.)		П. 3 (11 б.)	П. 4 (11 б.)
Лабораторні заняття (теми, бали)							
Самостійна робота (теми, бали)	СР до Т.1 (5 б.)	СР до Т.2 (5 б.)	СР до Т.4 (5 б.)	СР до Т.5 (5 б.)	СР до Т.7 (5 б.)	СР до Т.8 (5 б.)	СР до Т.9 (5 б.)
Модульний контроль (бали)	МКР 1 (25 б)		МКР 2 (25 б)		МКР 3 (25 б)		МКР 4 (25 б)
Підсумковий Контроль	Екзамен (40 б)						

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. «Індивідуальна історія» як шлях до саморефлексії в постмодерністських практиках історичної науки // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 1.– К.: Інститут історії НАН України, 2005. – С. 206-223.
2. Андреев В. Інтегральний напрям сучасної історіографії: інтелектуальна історія / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 1.– К.: Інститут історії НАН України, 2005. – С. 17-23.
3. Андреев В. «Нова сімейна історія»: перспективи дослідження історії українського козацтва / В. Андреев // Проблеми та перспективи дослідження українського козацтва. – Матеріали науково-практичного семінару. 2-3 квітня 2005 р. – Запоріжжя, 2005. – С. 65-67.
4. Андреев В. Естетика творчості історика / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В.Смолій; відповідальний редактор І.Колесник.. – Вип. 1.– К.: Інститут історії НАН України, 2006. – С. 319-330.
5. Андреев В. Український метанаратив: нелінійність та дискретність історії / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 3. – К.: Інститут історії НАН України, 2008. – С. 140-153.
6. Андреев В.М. Саул Боровий: єврейський вектор історії України / В.М. Андреев, Н.М. Чермошенцева. – Херсон–Нікополь: РПЦ Січ, 2010. – 191 с.
7. Андреев В. Історичні альтернативи: історіографічні міркування одного реципієнта / В. Андреев // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2010. – № 4 (48). – С. 191-200.
8. Андреев В. Інтелектуальна біографія: експлікація поняття / В. Андреев // Ейдос : альманах теорії та історії історичної науки / голов. ред. В. Смолій ; відповід. ред. І. Колесник. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2011. – Вип. 5. – С. 333–341.
9. Андреев В. Діяльність В. Петрова в Етнографічній комісії при ВУАН (1921–1933 рр.) / В. Андреев // Український історичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 77–94.
10. Андреев В. Антична доба в історії України в контексті «теорії епох» В. Петрова / В. Андреев // Наукові праці : наук.-метод. журн. Історія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 195 (Т. 207). – С. 70–74.
11. Андреев В.М. Дніпровські лощани: нариси з історії та історіографії. Колективна монографія / В. Андреев, С. Білівненко, О. Белов та ін. / голов. ред. В. Андреев. – Херсон : Вид-во ВНЗ «ХДМІ», 2012. – 352 с.
12. Андреев В. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія / В. Андреев. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с. (серія «Dniproviana»).
13. Андреев В. Трипільська та післятрипільська «епохи» в історії України в контексті історичної концепції В. Петрова / В. Андреев // Література та культура Полісся / відп. ред. і упор. Г. В. Самойленко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – Вип. 72. – С. 60–73.
14. Андреев В. Психобіографія в українській історичній науці 1920-х рр.: В. Петров та його студії про П. Куліша / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 7. – К.: Інститут історії НАН України, 2013. – С. 185-195.
15. Андреев В. Психобіографія в українській історичній науці 1920-х рр.: В. Петров та його студії про П. Куліша / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 7. – К.: Інститут історії НАН України, 2013. – С. 185-195.
16. Андреев В. Патографія як жанр біографічного дослідження: журнал «Клинический архив гениальности и одаренности (эвропатологии)» (1925–1930) / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 8. – К.: Інститут історії НАН України, 2015. – С. 85-94.

17. Анкерсміт Ф.Р. Піднесений історичний досвід. - К, 2010.
18. Боецій С. Розрада від філософії. - К.: Основи, 2002.
19. Беда Превелебний. Церковна історія народу англів. – К, 2001.
20. Берк П. Історія подій та відродження нарративу. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
21. Блок М. Апологія історії або Ремесло історика. – К., 2003.
22. Бокль Г. Історія цивілізацій. – К., 2006.
23. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація. Економіка і капіталізм. XV-XVIII ст.: В 3- х томах. – К.: Основи, 1995-1997. Тт.1-3.
24. Гаскелл А. Візуальна історія. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
25. Винар Л. Силуети епох. – Дрогобич, 1992.
26. Вольтер Ф. Філософські листи. - К., 1995.
27. Геродот. Історії в дев'яти книгах / переклад з давньогрецької А. О. Білецького. - Київ: Наукова думка, 1993.
28. Гроув Р.Г. Історія довкілля. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
29. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія. // Пер. Е. Причепій / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. – К.: Ваклер, 1996.
30. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. Андрій Вахтель. — К.: Темпора, 2021.
31. Дарнтон Р. Історія читання. Нові підходи до історіописання / Під. Ред. П. Берга. – К., 2010.
32. Зашкільняк Л.О. Формування та розвиток історичної думки в Польщі. Львів, 1986.
33. Зашкільняк Л.О. Вступ до методології історії. – Львів, 1996.
34. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
35. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія. – Львів, 2007.
36. Історична наука: термінологічний понятійний довідник: Навч. посіб./ В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слісаренко та ін. – К.: Вища школа, 2002 – 420 с.
37. Колесник І.І. Українська історіографія (XVIII – початок ХХ ст.). – К.: Генеза, 2000.
38. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. – К., 2013.
39. Колінгвуд Р.Д. Ідея історії. – К.,1996.
40. Космина В.Г. Космина В. Г. Історичний метод Освальда Шпенглера // Український історичний журнал. - 2006. - № 6. - С. 189-203.
41. Космина В. Г. Методологічні контрверзи «дослідження історії» А.Тойнбі // Український історичний журнал. - 2007. - № 5. - С. 145-158.
42. Космина В.Г. Цивілізаційний аналіз історії у світлі системної теорії Н.Лумана // Український історичний журнал. - 2010. - № 1. - С. 165-178.
43. Ладюрі Е. Ле Руа. Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / Авт.-упорядник Е. Ле Руа Ладюрі у співпраці з Г. Буржуа. - Пер з фр. Є. Марічева. - К.: Ніка-Центр, 2008.
44. Ладюрі Е. Ле Руа. Коротка історія клімату: від середньовіччя до наших днів / Пер. з фр. А.Рєпи. Київ: Ніка-Центр, 2009.
45. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К.: Основи, 1994. – Т.1-2.
46. Мак'явеллі Н. Державець. Флорентійські хроніки. – К., 2016.
47. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. Андрій Вахтель. — К.: Темпора, 2021.
48. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. – К.,1994. Тт.1-2.
49. Тейяр де Шарден. Феномен людини. К., 1991.
50. Тойнбі А.Д. Дослідження історії. – К.,1995. – Тт.1-2.
51. Февр Л. Бої за історію. – К., 1994.

52. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. К., 2019.
53. Тейяр де Шарден. Феномен людини. - К., 1992.
54. Шпенглер О. Присмерк Європи. – К., 2001. – Т.1-2. Тойнбі А.Д. Дослідження історії. – К.,1995. – Тт.1-2.
55. Ясперс К. Сенс та призначення історії. - К., 2021.
56. Barraclough G. Main Trends in History. London, 1978.
57. Breisach E. Historiography: Ancient, Medieval and Modern. Chicago and London, 1983.
58. Burke P. New Perspectives on Historical Writing. Cambridge, 1991.
59. Evans R.J. In Defense of History. New York and London, 1999.
60. Histoire humaine et comparée du climat. — 2004.
61. Abrégé d'Histoire du climat. — 2007.
62. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. London, 1992.
63. Grabski A.F. Dzieje historiografii. Wprowadzenie Rafał Stobiecki. Poznań, 2003.
64. Francis Bacon // Stanford Encyclopedia of Philosophy